ELS PRIMERS MOMENTS D'UNA GUERRA

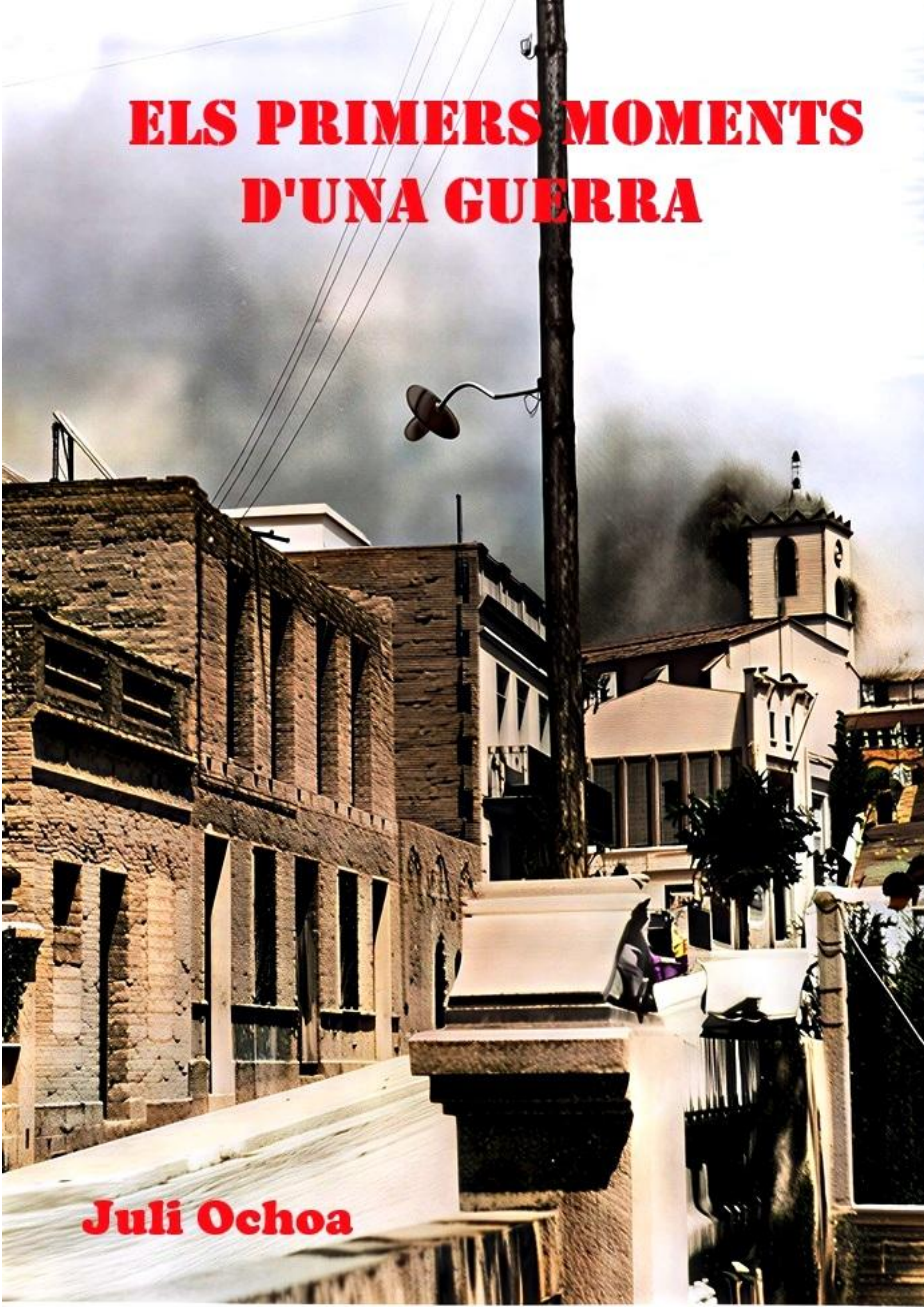

Juli Ochoa

Il·lustració de la portada: L'església parroquial de Sant Just Desvern en flames. Fotografia feta el 21 de juliol de 1936 per Jaume Romagosa i colorejada posteriorment.

Llibre no venal
Maquetació i edició de l'autor
Sant Just Desvern (Baix Llobregat), juny de 2025

ELS PRIMERS MOMENTS D'UNA GUERRA

Juli Ochoa González

ELS PRIMERS MOMENTS D'UNA GUERRA

ALARMANTS NOTÍCIES A LA RÀDIO

Ja feia temps que la situació política arreu de l'estat era un greu motiu de preocupació per a molts. La cada cop més acusada polarització social i els cada cop més nombrosos episodis de violència que arreu s'estàven produïnt feien tèmer a molts que allò no podia acabar be de cap manera, tot i que en el fons eren molts encara els que pensaven que tot i les cada cop més preocupants notícies, la sang no acabaria arribant al riu.

Aquell cap de setmana de mitjan juliol, però, les emissores de ràdio havien començat a transmetre notícies cada vegada més alarmants...

Una família escoltant per la ràdio les preocupants notícies que s'anaven emetent. Foto: Riverside.

A un quart i mig de cinc de la tarda del divendres 17 de juliol de 1936, un grup sediciós de militars i falangistes reunits a l'edifici de la Comissió de Límits de Melilla s'havia sollevat contra el govern legítimament constituït de la República.

Immediatament, diferents comandaments militars de l'exèrcit de la zona del Protectorat Espanyol al Marroc i de les Places de Sobirania de Ceuta i Melilla, van prendre per la força el poder en aquell territori, tot declarant l'estat de guerra. També, i a diferents punts de la península, diverses guarnicions dirigides per militars rebels es van afegir a l'insurrecció.

Els diferents esdeveniments que s'anaven succeint arreu eren seguits per la major part dels veïns santjustencs enmig d'una tensa expectació. El conflicte s'estenia ràpidament i cada cop hi havia més places sollevades.

A quarts de cinc de la matinada del diumenge 19, van sortir de la caserna del Bruc les forces del regiment d'infanteria Badajoz número 13 sota les ordres del comandant José López-Amor Jiménez.

Eren 300 soldats acompanyats per 89 falangistes, precedits per un altre grup menor sota les ordres del capità Enrique López Belda, i anaven cap al centre de Barcelona a reunir-se amb les demés forces que també s'havien sollevat.

Militants de la CNT-FAI, nacionalistes i d'altres organitzacions d'esquerres estaven dia i nit a l'aguait dels moviments de les casernes.

Soldats de la caserna de Pedralbes marxant cap al centre de Barcelona.

No era cap secret el fet que els partidaris de la reacció tenien intenció de sollevar-se contra l'ordre establert, n'hi havia molts indicis.

No calia anar gaire lluny per trobar que fins i tot a Sant Just hi havia un dels principals instigadors d'aquell previsible aixecament facciós a Barcelona: un dels alts càrrecs de la fàbrica de ciment Sanson era l'enginyer Francisco de Paula Palau Rabassó, antic carlí que juntament amb el també carlí santfeliuenc Rupert Lladó havia participat en conspiracions antirepublicanes i en abril de 1932 havíen arribat a planejar un atemptat contra Niceto Alcalá Zamora i Manuel Azaña, així com també assaltar el palau de la Generalitat.

Francesc de Paula Palau Rabassó.

Palau Rabassó era fundador de les organitzacions d'extrema dreta "Peña Ibérica" i "Unión Social Hispánica", i per expressa designació de José Antonio Primo de Rivera havia format part, juntament amb Roberto Bassas Figa, Luis Gutiérrez de Santa Marina, Luis Fontes de Albornoz i Pompeyo Claret Martí, de la primera junta de Falange Española a Barcelona.

Davant dels cada vegada més alarmants símptomes d'un imminent cop d'estat de caire feixista, les forces democràtiques i populars feien tot el possible per vigilar de prop qualsevol tipus de moviment que emprenguessin els seus potencials autors.

Els moviments dels militars i la seva sortida de la caserna de Pedralbes a la matinada del diumenge dia 19 en direcció al centre de Barcelona per proclamar l'estat de guerra, va ser observat per un grup de santjustencs, membres majoritàriament de l'organització Nosaltres Sols!, un grup addicte a Daniel Cardona integrat dins d'Estat Català des de feia un mes, que els estava vigilant des dels pins d'en Ferrer, a la falda de la muntanya de Sant Pere Màrtir. Des d'aquell punt van poder contemplar i sentir els tiroteigs que es produïren pels carrers de la ciutat durant tot el dia i l'actuació de l'aviació militar republicana que sobrevolava el nucli urbà de Barcelona.

Aquell tercer cap de setmana de juliol (el 18 era dissabte i el 19 diumenge) l'havien aprofitat uns quants membres de la Secció Excursionista de l'Ateneu Santjustenc (SEAS) entre els quals es trobava Pere Pruna Gascón per anar a acampar a la platja de Castelldefels. La sortida s'havia desenvolupat sense cap novetat, però quan s'acostava l'hora de tornar els va començar a arribar la remor dels combats que s'estaven produint a Barcelona, i ja de camí cap a casa, enmig d'un ambient cada cop més enrarit, van començar a trobar els primers controls a les carreteres.

La platja de Castelldefels en una postal de l'època. Col·lecció particular.

Sufocat l'aixecament, les forces populars celebren el seu triomf. Foto Pérez de Rozas (colorejada posteriorment).

La reacció popular contra l'aixecament facciós va ser molt àmplia i aconseguí aixafar-lo després de sagnants combats. El dia 20 a la tarda queia l'edifici de les Drassanes, darrer reducte en poder dels rebels. La "Batalla de Barcelona" havia acabat.

En un primer moment, alguns dels anteriorment esmentats joves de l'organització nacionalista Nosaltres sols! es van animar a baixar a Barcelona per tal de participar en la lluita contra els sollevats, però abans d'arribar s'ho van repensar, decidint que potser seria millor tornar i dedicar-se a assegurar la salvaguarda del poble.

En veure que la temptativa colpista havia fracassat a Barcelona, l'enginyer de la Sanson Francisco de Paula Palau Rabassó es va amagar junt amb alguns altres elements que també havien participat en el sollevament, però, havent estat descobert, va fugir a València, on va passar tota la guerra ocult sota una falsa identitat.

Un altre peix gros dels militars rebels, el tinent coronel retirat Francisco Isarre Bescós, president de la organització d'extrema dreta Unión Militar Española i agent del

conspirador general Mola a Barcelona, el qual, en cas d'haver triomfat el cop d'estat, hauria assumit el càrrec d'alcalde de Barcelona, també es va ocultar a Sant Just, acollit pel matrimoni Petit-Canals a casa seva, situada al passatge Petit, i en ella s'hi va estar amagat tota la guerra.

La vertiginosa evolució dels esdeveniments va sorprendre més d'un, i van ser diverses les persones que es van veure temporalment atrapades a Sant Just sense poder-ne sortir.

Tal és el cas d'un grup de 10 atletes que havien vingut a participar a l'Olimpiada Popular que havia de tenir lloc a Barcelona com a resposta alternativa als Jocs Olímpics de Berlin, i que s'hostatjaven en aquest poble, així com també un grup de cantaires infantils que anaven d'excursió com a recompensa de la seva participació a les caramelles de la Pasqua Florida. L'ajuntament es va acabar quedant aquell autocar, que acabaria fent un servei inestimable als proveïments i transports locals.

Cartell anunciador de la frustrada Olimpiada Popular.

Arreu es van crear i organitzar comitès de milícies antifeixistes, en els que la CNT i la FAI, principals protagonistes de la victòria obtinguda, representaven una franca majoria. Els seus homes dominaven el carrer i exercien un poder paral·lel, sinó superior, al de les institucions de govern.

A Sant Just, les forces antifeixistes també es van organitzar ràpidament, creant-se dos comitès de milícies. Un d'ells tenia la seva seu a l'ajuntament, i estava format principalment per elements nacionalistes de l'entorn de l'alcalde Daniel Cardona.

L'altre comitè, format per elements d'Esquerra Republicana, anarquistes i comunistes, estava situat al número 13 de la carretera, a l'anomenada torre del Terio el carnisser.

Daniel Cardona i Civit, alcalde de Sant Just Desvern en aquells moments.

A la carretera, a l'alçada de la benzinera, i per tal de comprovar la identitat de totes les persones i vehicles que hi circulaven, es va aixecar una barricada, en la qual muntaven guàrdia constantment els milicians locals, ajudats pels aturats del poble, als quals se'ls van facilitar armes per a tal finalitat.

Un dels comitès més nombrosos i alhora actius de la nostra proximitat era el de la CNT-FAI de la Torrassa, a l'Hospitalet, al front del qual estaven elements tals com Josep Xena i Torrent, Luís Cano Pérez i el seu germà José, José Zambudio Carrión i el seu

Manuel Marín Mula, principal cap del temut comitè de Molins de Rei.

germà Andrés, Manuel Torrentó, o Josep Bonet, partidaris d'implantar el comunisme llibertari i totalment contraris a col·laborar o pactar amb qualsevol altra força política.

Cal fer esment també del comitè de Molins de Rei, molt vinculat amb el de l'Hospitalet, al front del qual estava el faísta Manuel Marín Mula.

L'afany revolucionari i l'anticlericalisme radical d'aquest comitè van ser la causa dels nombrosos excessos que van arribar a cometre durant aquelles primeres dates de la guerra civil.

El mateix 19 de juliol a la tarda, ja cremaven a l'Hospitalet les esglésies de Santa Eulàlia de Mérida, de Provençana, Bellvitge i Sant Ramon, i poc després també ho feien les esglésies parroquials de Cornellà, Sant Joan Despí i Sant Boi.

L'endemà, dia 20, es calava foc a l'església d'Esplugues de Llobregat, incendi que va poder ser sufocat per una part del veïnat, per la qual cosa els incendiaris van haver de tornar l'endemà per tal d'acabar la seva tasca destructiva.

La matinada del dimarts 21 de juliol va tenir lloc el primer dels incendis consecutius que va patir l'església de Sant Just Desvern, en el qual es diu que hi van participar també alguns santjustencs, com José Ferris Talón i Francisco García Martí, aquest darrer afusellat més tard, l'any 1939, al Camp de la Bota.

Crema de l'església parroquial de Sant Just (colorejada posteriorment).

El rector, Mn. Antonino Tenas, a la declaració que va fer el 15 de febrer de 1943 va denunciar també altres veïns santjustencs, als que acusava d'haver col·laborat per activa o per passiva amb aquella gent vinguda de la Torrassa.

Gràcies a l'acció d'alguns veïns, i en especial de l'alcalde Daniel Cardona, es van poder salvar de la destrucció els llibres més importants de l'Arxiu Parroquial, garants d'una gran part de la nostra història com a poble.

Mn. Antonino Tenas i Alibés, rector de la parròquia de Sant Just Desvern que va haver de fugir al poc d'haver esclatat la guerra.

Amb la casa rectoral cremada, Mn. Antonino es va refugiar en un primer moment a la torre del seu nebot Joaquim Raguer i Tenas, situada al carrer de Perpinyà (actual carrer de Josep Modolell), casa que més endavant seria incautada. D'allà, i per consell de l'alcalde Daniel Cardona, va haver de fugir el dia 23 de matinada, acompanyat per Joaquim Raguer i Just Fosalva, mentre els anarquistes de la Torrassa, amb el suport d'alguns elements locals, calaven foc a l'església per segon cop.

Veient que el poble era ple d'elements hostils, decidiren marxar per la muntanya. En tombar la darrera cantonada del poble es van trobar amb els santjustencs Pere Mitjans i Josep Cervera, que anaven armats amb fusells i que, havent-los reconegut, els van deixar marxar.

Alguns propietaris santjustencs, prou coneguts pels seus posicionaments polítics manifestament dretans es van absentar del poble, passant molts d'ells a residir en el territori dominat pels rebels, per tal de lliurar-se d'una persecució que per tot el país esdevenia cada cop més generalitzada.

Tal és el cas d'una bona part dels integrants de la família Modolell, amos de Can Modolell, els quals, juntament amb alguns dels seus fills, van passar a França per anar després a establir-se a la localitat guipuscoana d'Oiartzun, prop de Sant Sebastià, en territori ocupat pels franquistes.

Can Modolell. Una bona part dels seus propietaris, la familia d'aquest cognom, van haver de fugir i anar a refugiar-se en zona enemiga.

També va marxar del poble Sebastià Nadal Martiarena, gerent de la companyia general d'autobusos de Barcelona, amb càrrecs també a la Societat Anònima Cros i a la Maquinista Terrestre i Marítima, el qual va marxar juntament amb la seva esposa Segunda Iranzo Escamilla i els seus fills, passant també a residir a Sant Sebastià. No tots van marxar a l'altra zona.

Altres, com la família Domènech-Roig es van limitar a estar fora del poble, possiblement motivada pel fet que un dels seus membres combatia en les files del bàndol sollevat.

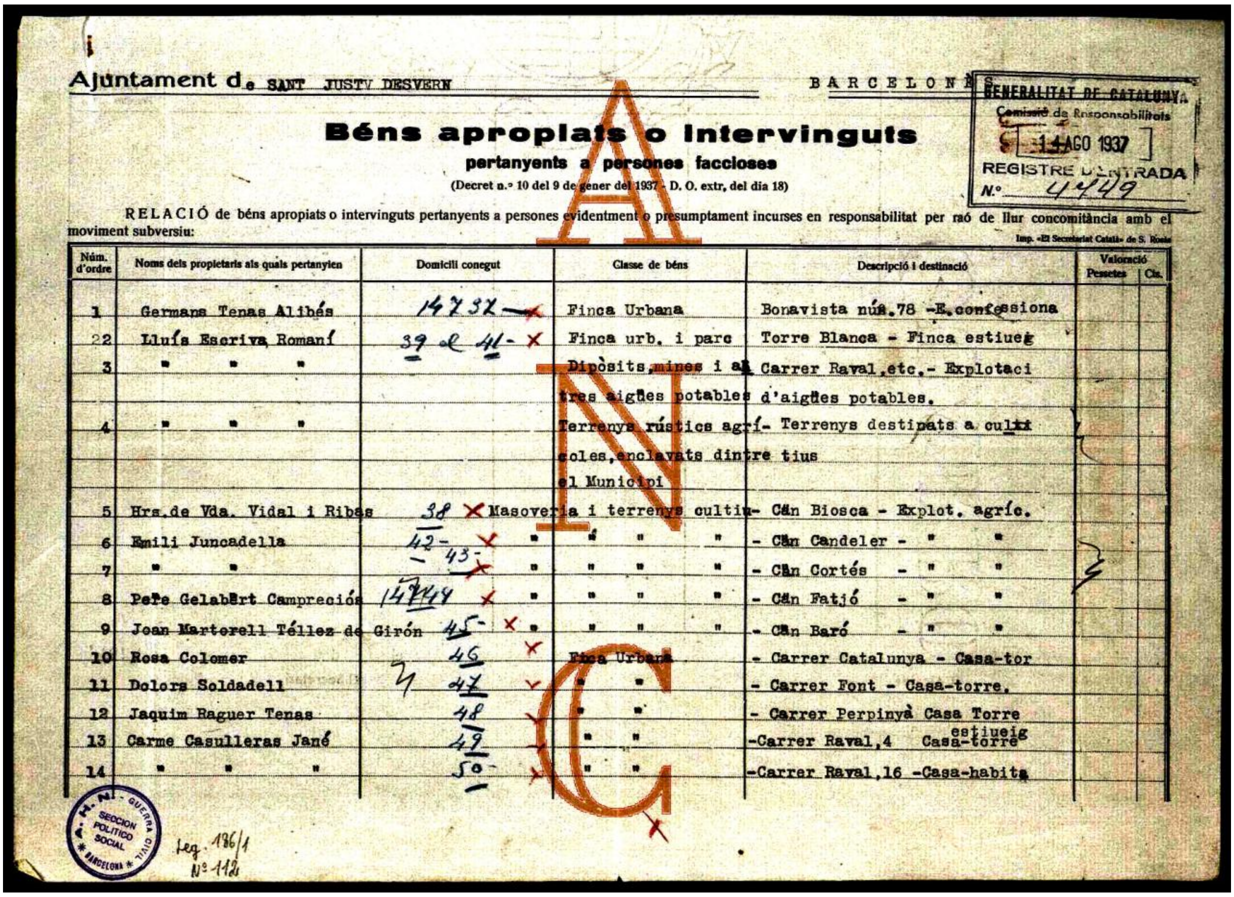

Ajuntament de SANT JUSTV DESVERN BARCELONÈS

GENERALITAT DE CATALUNYA
Comissió de Responsabilitats
14 AGO 1937
REGISTRE D'ENTRADA
N.º 4449

Béns apropiats o intervinguts
pertanyents a persones faccioses
(Decret n.º 10 del 9 de gener del 1937 - D. O. extr. del dia 18)

RELACIÓ de béns apropiats o intervinguts pertanyents a persones evidentment o presumptament incurses en responsabilitat per raó de llur concomitància amb el moviment subversiu:

Imp. «El Secretariat Català» de S. Rosés

Núm. d'ordre	Noms dels propietaris als quals pertanyien	Domicili conegut	Classe de béns	Descripció i destinació	Valoració Pessetes	Cts.
1	Germans Tenas Alibés	14732	Finca Urbana	Bonavista núm.78 - E. confessiona		
22	Lluís Escriva Romaní	39 a 41	Finca urb. i parc	Torre Blanca - Finca estiueg		
3	" " "		Dipòsits, mines i altres aigües potables	Carrer Raval, etc. - Explotació d'aigües potables.		
4	" " "		Terrenys rústics agrícoles, enclavats dintre el Municipi	Terrenys destinats a cultius		
5	Hrs. de Vda. Vidal i Ribas	38	Masoveria i terrenys cultiu	Càn Biosca - Explot. agríc.		
6	Emili Juncadella	42	" " "	Càn Candeler - " "		
7	" "	43	" " "	Càn Cortés - " "		
8	Pere Gelabert Campreciós	14744	" " "	Càn Fatjó - " "		
9	Joan Martorell Téllez de Girón	45	" " "	Càn Baró - " "		
10	Rosa Colomer	46	Finca Urbana	Carrer Catalunya - Casa-tor		
11	Dolors Soldadell	47	" "	Carrer Font - Casa-torre.		
12	Jaquim Raguer Tenas	48	" "	Carrer Perpinyà Casa Torre		
13	Carme Casulleras Jané	49	" "	Carrer Raval, 4 Casa-torre estiueig		
14	" " "	50	" "	Carrer Raval, 16 - Casa-habita		

A. H. N. - GUERRA CIVIL - SECCION POLITICO SOCIAL - BARCELONA
Leg. 186/1 Nº 112

Algunes de les finques incautades. Arxiu Nacional de Catalunya.

Altres grans propietaris de finques santjustenques i membres de la noblesa com Luís Bertrán Escrivà de Romaní i Sentmenat, comte de Sástago i marquès de Monistrol entre altres títols, propietari del palau i finca de la Torreblanca, o Juan Antonio Martorell y Téllez de Girón, comte de Darnius, amo de Can Baró, mai van residir de manera permanent en aquest poble, estant en tot moment fora del territori republicà.

En vint-i-quatre d'aquests casos de propietaris desplaçats al territori enemic, les seves cases o finques, van ser incautades, destinant-les a diverses aplicacions de caràcter més o menys públic, com a seus d'organitzacions o partits.

Així, la CNT-FAI es va instal·lar a la Torre Espiell, situada al carrer del marquès de Monistrol, llavors rebatejat amb el nom de Bac de Roda; Estat Català es va instal·lar a la torre de Can Meliton, situada on actualment està la residència d'ancians de Nostra Senyora de Lorda; o la UGT, que va ocupar la torre de l'antic cònsol italià Alfredo Andreoli, situada a la cantonada de la Rambla amb el carrer Font, tot just darrera d'on ara està el Parador.

El 28 de juliol, un automòbil amb patrullers d'Esplugues i Sant Feliu es va presentar a la masia de Can Solanes i es van endur detingut un des seus estadants, Carles Mercader Rosell, de 49 anys, que treballava com a burot a l'ajuntament de Barcelona i era d'idees

conservadores i militant en el requeté. L'endemà es va trobar el seu cadàver en un descampat d'Esplugues amb diverses ferides d'arma de foc.

Miquel Reverter Roca, amo de la masia de Can Vilà i administrador de la Finca Torreblanca, víctima d'un d'aquells terribles "Paseos".

El 22 d'agost, un d'aquests grups d'incontrolats, format per tres santfeliuencs, un dels quals era Vicenç Mallol Parladé, conegut pel sobrenom d'"El Sant Pare", l'altre de cognom Vives, i un tercer del qual se sabia que treballava en una serradora, acompanyats per un santjustenc que diversos testimonis van identificar com l'abans esmentat Francisco García Martí, es van presentar a la masia de Can Vilà i amb l'excusa d'anar a mirar uns rebuts de l'aigua es van emportar Miquel Reverter Roca, de 52 anys, amo d'aquella masia i al mateix temps administrador de la finca Torreblanca, propietat del marquès de Monistrol, duent-lo al convent de les mercedàries de Sant Feliu, que en aquells moments estava habilitat com a presó.

La nit següent, i juntament amb altres tretze detinguts, Miquel Reverter va ser tret d'aquella presó per elements procedents majoritàriament de la Torrassa i de Molins de Rei, i tots plegats van ser conduits a l'indret conegut com El Canyet, situat a la carretera de Castellbisbal a Rubí, on van ser assassinats i posteriorment enterrats en el cementiri nou de Terrassa.

L'hisendat barceloní Emili Juncadella Vidal, propietari de les masies santjustenques de Can Candeler i Can Cortès també va ser víctima d'aquells "passeigs". El dia 29 de juliol va ser detingut al seu domicili de Barcelona i mort a la carretera de l'Arrabassada. El seu cadàver fou dipositat a l'Hospital Clínic, on va figurar amb el número 1, per la qual cosa molts autors l'han considerat, erròniament, la primera víctima barcelonina d'aquella guerra que llavors començava.

Emili Juncadella Vidal, destacat membre de "Renovación Española" , va ser també víctima de la sagnant repressió que es va desencadenar.

No van ser aquests els únics santjustencs que en aquella primera fase del conflicte van caure víctimes de l'onada de violència incontrolada que es va desfermar arreu del país en aquells

dies de confusió. Altres, nascuts a Sant Just però residents en altres localitats, o bé vinculats d'alguna manera amb aquest poble, van caure també víctimes d'aquella repressió indiscriminada.

Bastants joves santjustencs, atenent la crida que es feia des dels comitès de milícies es van enrolar com a milicians voluntaris en les columnes que sortien cap al front d'Aragó per fer front als sollevats. Altres ho van fer incorporant-se a la fallida expedició a Mallorca que va organitzar el capità Alberto Bayo.

Joves santjustencs mobilitzats en una de les primeres lleves que es van arribar a fer durant aquella terrible guerra que llavors començava.

Mes endavant, les successives lleves per incorporar-se a l'Exèrcit Popular de la República anirien emportant-se el jovent masculí d'aquest poble, on només anaven quedant dones, nens i homes amb un promig d'edat cada cop més gran, els quals haurien de fer front a una creixent migradesa de recursos.

Una terrible guerra, que havia de durar tres llargs anys i que va suposar la desaparició d'un centenar llarg de santjustencs i d'altres persones vinculades a aquest poble, acabava de començar.

Després, una llarga dictadura anihilaria tos els avenços que s'havien aconseguit durant els temps democràtics i res tornaria a ser com havia estat abans.